# Ziya Gökalp ve Türkçülüğün Esasları: Milli Kimliğin İnşası ve Stratejik Analizi

Bu çalışma, **Ziya Gökalp**'in Türk milliyetçiliğini sosyolojik bir temele oturtan **Türkçülüğün Esasları** adlı eserini ve bu düşünce akımının tarihsel gelişimini derinlemesine incelemektedir. Kaynaklar, ideolojinin doğuşunda Avrupa'daki **Türkoloji** çalışmalarının ve **Ahmet Vefik Paşa** ile **Süleyman Paşa** gibi yerli öncülerin rollerini detaylandırmaktadır. Metne göre Gökalp, milleti biyolojik bir ırk yerine **ortak kültür, dil ve terbiye** birliği olarak tanımlayarak kapsayıcı bir kimlik inşasını savunmuştur. Ayrıca dilde sadeleşme, **hars ve medeniyet** ayrımı ile Türk dünyasındaki kültürel birlik idealleri gibi stratejik kavramlar üzerinde durulmaktadır. Son olarak bu kuramsal birikimin, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk** önderliğinde modern bir ulus devlet olan **Türkiye Cumhuriyeti**'nin kuruluş felsefesine nasıl dönüştüğü vurgulanmaktadır.

Bu makaleyi Spotify'da sesli olarak dinlemek için podcast'ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

## 1.1 Giriş: İmparatorluk'tan Milli Mukavemete Geçiş

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı, devletin bekasını tehdit eden derin bir "beka sorunu" ve kimlik kriziyle karakterize edilmiştir. Bu varoluşsal tehdit karşısında Türkçülük, sadece bir entelektüel eğilim değil, dağılmakta olan bir imparatorluk enkazından modern bir ulus inşa etmeyi hedefleyen kolektif bir "savunma refleksi" ve stratejik bir "modernleşme aracı" olarak tebarüz etmiştir. Bu süreç, toplumsal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış; devletin bekası için gerekli olan toplumsal dayanışmayı (tesanüt) sağlayacak yegâne güç haline gelmiştir.

Bu makaleyi Youtube'da görüntülü olarak izlemek için videosuna bu linkten ulaşabilirsiniz.

İmparatorluğu bir arada tutma gayretiyle sunulan Osmanlıcılık ve İslamcılık projeleri, sosyolojik gerçekliklerle (şeniyet) örtüşmedikleri için yetersiz kalmıştır. Osmanlıcılık, her milletin kendi bağımsız harsına (kültürüne) sahip olduğu bir çağda yapay ve "kozmopolit" bir yapı dayatırken; İslamcılık ise yerel gerçekliklerden kopuk "ültramonden" bir vizyon arzulayarak toplumsal bağı kuramamıştır. Bu ideolojik boşlukta Türkçülük, Türk milletini yükseltme ülküsünü merkezine alarak kültürel bir farkındalıktan, modern devlet inşasını hedefleyen stratejik bir programa evrilmiştir. Bu yerel uyanışın düşünsel kökenlerini anlamak için, öncelikle Batı'dan gelen dışsal etkilerin Türk aydınının öz-algısını nasıl dönüştürdüğünü tetkik etmek gerekir.

## 1.2 Dışsal Kıvılcım: Avrupa Menşeli "Turquerie" ve

# “Türkiyat” Akımları

Türkçülüğün memleketimizde bir siyasi programa dönüşmesinden evvel, Avrupa’da gelişen iki ana akım Türk aydınının kimlik algısını kökten değiştirmiştir. Bu süreç, Türk kimliğinin bir “estetik obje” olarak dışarıdan seyredilmesinden, bilimsel bir “özne” olarak içeriden keşfedilmesine giden yolu açmıştır.

| Akım | Mahiyeti ve Kapsamı | Stratejik Etkiler ve Temsilciler |
|---|---|---|
| **Turquerie (Bedîî Hareket)** | Fransızca “Türkperestlik” olarak bilinen; Türk sanatına, ahlakına ve yaşam tarzına duyulan estetik ilgidir. | Lamartine, Pierre Loti ve Auguste Comte gibi isimler, Türk estetiğini överek Türk aydınına “yüksek bir medeniyetin temsilcisi” olma özgüvenini aşılamıştır. |
| **Türkiyat (İlmî Hareket)** | Avrupa’da gelişen Türkoloji çalışmalarıdır. Türklerin kadim geçmişini bilimsel verilerle ortaya koymuştur. | De Guignes’in Hunlar üzerine çalışmaları ve Leon Cahun’un *Asya Tarihine Methal* eseri (Gökalp için Pan-Türkizm kıvılcımıdır) kadim medeniyet bilincini tetiklemiştir. |

Bu süreçte İngiliz âlim Sir Davids Lumley’in (Sir Davids Lomley) çalışmaları diplomatik bir prestij kaynağıdır. Sultan III. Selim’e ithaf edilen ve daha sonra validesi tarafından Fransızca’ya tercüme edilerek Sultan II. Mahmud’a sunulan *Kitabı İlm-ü Nâfi* (Umumî Türk Sarfı), Türk dilinin uluslararası ilmî düzeydeki itibarını tescil etmiştir. Batı’dan süzülen bu veriler, yerel bürokrasinin vizyoner isimleri tarafından kurumsallaştırılarak milli bir kimliğe tahvil edilmiştir.

# 1.3 Kurumsallaşmanın Mimarları: “İlk Babalar” ve Bilimsel Temeller

Türkçülüğün kuramsal zemini, devletin üst kademelerinde görev yapan Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa’nın stratejik müdahaleleriyle inşa edilmiştir. Bu figürler, Türk kimliğini akademik ve askeri sistemin merkezine yerleştirmişlerdir.

**Ahmet Vefik Paşa**, Türkçülüğü hem ilmî hem de bedîî (estetik) seviyeye taşımıştır. *Lehçe-i Osmanî* eseriyle İstanbul Türkçesinin büyük Türk dilinin bir lehçesi olduğunu kanıtlamıştır. Moliere adaptasyonlarıyla karakterleri Türkçeleştirerek milli bir sahne dili inşa etmiş; özel hayatında sadece “Türk mamulatı” kullanarak kültürel bir duruş (harsî tutarlılık) sergilemiştir.

**Süleyman Paşa** (“Şıpka Kahramanı”), Türkçülüğü askeri eğitim sistemine entegre etmiştir. *Tarih-i Alem* eserinde ilk kez Çin kaynaklarına dayanarak Türk tarihini Hunlar ve Göktürkler üzerinden kurgulamıştır. Recaizade Ekrem’e yazdığı mektupta “Osmanlı”nın sadece devletin adı olduğunu, milletin adının ise “Türk” olduğunu cesaretle ifade etmiştir.

- **“İlk Babalar” Stratejik Özet Tablosu**

| Alan | Ahmet Vefik Paşa | Süleyman Paşa | Temel Mesaj |
|---|---|---|---|
| **Dil** | *Lehçe-i Osmanî* (Lehçe tespiti) | *Sarf-ı Türkî* ve *Esma-i Türkiye* | Dil, milli bağımsızlığın ve düşünce evreninin ilk kalesidir. |
| **Tarih** | *Şecere-i Türkî* tercümesi | *Tarih-i Alem* (Hun-Mete bağlantısı) | Kökler, yabancı iftiralarla değil öz kaynaklarla öğrenilmelidir. |
| **Kültür** | Bedîî Türkçülük (Sanat ve Yaşam) | Milli Müfredat ve Askeri Eğitim | Milli kimlik günlük yaşamın her alanında bir bütündür. |

İstanbul’daki bu kurumsal adımlar, sınır ötesi etkileşimlerle evrensel bir vizyona dönüşecektir.

## 1.4 Düşünsel Genişleme ve Sınır Ötesi Etkileşimler

Rusya ve Kırım aydınlarının etkisiyle Türkçülük, “birleşme mefkûresi” kazanarak halkın vicdanına nüfuz etmeye başlamıştır.

- **İsmail Gaspıralı:** *Tercüman* gazetesi ve “Dilde, fikirde, işte birlik” şiarıyla tüm Türk dünyasının anlayabileceği ortak bir iletişim köprüsü kurmuştur.
- **Hüseyinzade Ali Bey:** İstanbul Tıbbiyesi’nde Türkçülük tohumlarını ekmiştir. Gençliğinde son derece milliyetperver bir Gürcü arkadaşından etkilenen Ali Bey, yazdığı “Turan” manzumesiyle Panturanizm mefkûresinin ilk sanatsal kıvılcımını ateşlemiştir.
- **Mehmet Emin Yurdakul:** Yunan Harbi sırasında yazdığı “Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur” mısrasıyla başlayan şiirleriyle, milliyetçiliği halkın dili ve vezniyle kitlelere ulaştıran toplumsal bir devrim gerçekleştirmiştir.

Bu geniş kapsamlı ideolojinin en stratejik cephesi, milli harsın taşıyıcısı olan dil tartışmaları olmuştur.

## 1.5 Dil Reformu Stratejisi: Tasfiyecilikten “Yeni Lisan”a

Dil, milli kimlik inşasında en hayati mevzidir. Ancak bu alandaki stratejik yol ayrımı, hareketin toplumsal karşılığını tayin etmiştir.

**Yaklaşım Karşılaştırması:**

- **Tasfiyecilik (Purizm):** Arapça ve Farsça kökenli tüm kelimeleri dilden atarak yerine uydurma kökler koyma çabasıdır. Gökalp, bu hareketi dili “muğlakıyete ve zulmete” (karanlığa) sürükleyen, dile “mazarrat” (zarar) veren bir “sun’î Türk Esperantosu” olarak eleştirir.
- **Milli Edebiyat (Sadeleşme):** Halkın vicdanında yer etmiş “mûnis” kelimeleri

koruyan, ancak yabancı gramer kurallarını tasfiye eden gerçekçi bir stratejidir. Gökalp'in Taşkışla'da mahpusken gözlemlediği neferlerin, resmi "mülâzimi evvel" yerine "evvel mülâzim" demesi, halkın dili zaten kendi mantığıyla millileştirdiğinin en büyük stratejik kanıtıdır.

**Ziya Gökalp'in Dil İlkeleri:**

1. Arapça ve Farsça gramer kaideleri (terkipler, çoğullar vb.) dilden tamamen atılmalıdır.
2. Halkın diline yerleşmiş, gayri-sun'î olan "mûnis" kelimeler korunmalıdır.
3. Karşılığı Türkçede zaten mevcut olan yabancı kelimeler tasfiye edilmelidir.

## 1.6 Sosyolojik Tanım: Milletin Cevheri ve Reddedilen Kavramlar

Ziya Gökalp, milleti biyolojik bir unsurdan çıkarıp sosyolojik bir "terbiye" meselesine dönüştürmüştür. Gökalp, bu tezi Büyük İskender'in şu meşhur sözüyle mühürler: *"Benim hakiki babam Filip değil, Aristo'dur. Çünkü birincisi maddiyetimin, ikincisi maneviyetimin tekevvününe sebep olmuştur."*

- **Millet Tanımının Reddiyesi**

| Reddedilen Anlayış | Sosyolojik Gerekçe ve Analiz |
|---|---|
| **Irkî Tanım** | Irk zoolojinin konusudur; toplumsal vicdan genetikle değil terbiye ile geçer. |
| **Kavmî Tanım** | Tarih öncesinden beri muhaceret ve temsil ile kavimler karışmıştır; saf kandaşlık imkansızdır. |
| **Coğrafî Tanım** | Aynı coğrafyada bulunmak hars birliği sağlamaya yetmez (Örn: İsviçre'de üç ayrı milletin varlığı). |
| **Siyasî Tanım** | Bir devletin tebaası olmak (Osmanlıcılık) grubu millet değil, sadece bir "halita" (karışım) yapar. |
| **İradî Tanım** | Milliyet bir fırkaya girer gibi seçilemez; o dışsal bir gerçekliktir (şeniyet). |

**Hars (Kültür) ve Medeniyet Sentezi:** "Hars millidir, medeniyet beynelmileldir." Hars; dil, din, ahlak ve estetik duygulardan oluşan, duygularla ve terbiye ile kendiliğinden gelişen bir özdür. Medeniyet ise teknik, usul ve bilgilerle vücuda gelen, milletler arası transfer edilebilen bir birikimdir. Stratejik hedef, Türk harsını koruyarak modern Garp medeniyetinin tekniklerini bu bünyeye aşılamaktır.

## 1.7 Mefkûre Hiyerarşisi: Türkiyecilikten Turan'a

# “Kızıl Elma”

Türkçülük ideali, bir hayal değil, “mefkûre istikbalin halikidir” düsturuyla aşama aşama gerçekliğe dönüşen bir “vecd menbaı” (coşku kaynağı) olarak üç stratejik kademeye ayrılmıştır:

1. **Türkiyecilik:** Bugünün gerçekliğidir (şeniyet). Türkiye sınırları içindeki Türklerin harsî ve siyasî birliğini hedefler.
2. **Oğuzculuk (Türkmencilik):** Yakın mefkûredir. Harsça birleşmesi en kolay olan Oğuz boylarının (Türkiye, Azerbaycan, İran Türkmenleri) birliğidir.
3. **Turancılık (Kızıl Elma):** Uzak mefkûredir. Bütün Türk şubelerinin (Oğuz, Tatar, Kırgız, Özbek vb.) lisan ve harsça birliğini simgeler. Hareketin hızla yayılmasını sağlayan “psikolojik motor”dur.

# 1.8 Sonuç: Teoriden Pratiğe Milli İnkılap ve Cumhuriyet

Ziya Gökalp tarafından sistemleştirilen bu sosyolojik mimari, “düşünmek kolay, yapmak güçtür” ilkesinden hareketle, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın askeri ve siyasi dehasıyla “Büyük İnkılap”a dönüştürülmüştür. Gökalp’in teorik birikimi, Türkiye Cumhuriyeti’nin harcı haline gelerek “mefkûre”yi “şeniyet” makamına taşıyan bir devlet yapısına evrilmiştir. Atatürk, bu teorik zemini “Türk hâkimiyeti” ekseninde (siyaset, hars, iktisat) gerçeğe dönüştüren büyük “Dâhi”dir.

**Stratejik Manifesto:** Milli bekamızın anahtarı; kendi harsımıza ve öz kültürümüze sadık kalarak, evrensel medeniyetin teknik imkanlarını milli bünyemize başarıyla adapte etmektir. Cumhuriyet, Türk milletinin kendi toprağında tek hâkim olduğu ve milli benliğini keşfettiği sarsılmaz kaledir.

Milli kimliğin inşasında canlarını ve fikirlerini ortaya koyan; Ahmet Vefik Paşa’dan Süleyman Paşa’ya, İsmail Gaspıralı’dan Ziya Gökalp’e kadar tüm öncülerin aziz hatıralarına ve kurdukları bu sarsılmaz mefkûre zeminine sahip çıkmak, her Türk ferdi için bir kadirşinaslık borcudur.